**DINO BUZZATI – TATAR ÇÖLÜ İSİMLİ
ESERİNDE İŞLENEN GERÇEKÜSTÜ TEMA****DINO BUZZATI – THE SURREALISTIC
ITEMS IN *THE TATAR DESERT*****İlhan KARASUBAŞI¹****Öz**

Dino Buzzati'nin gazetecilik yönü, yazarın romanlarını zenginleştiren en önemli faktörlerden biridir. Böylece yazar okumanın yanında birçok yeri görme deneyimi yaşamış ve bu durum edebiyat becerisine de katkı sağlamıştır. Buzzati'yi diğer yazarlardan ayıran en önemli özellik, ılımlı bir başkaldırı olmasının yanında, İtalya'nın faşist döneminde var olan baskı havası altında eserlerini özgür ve dengeli bir şekilde ortaya koymayı başaramış olmasıdır. Bu çalışmada Dino Buzzati'nin *Tatar Çölü* romanındaki gerçeküstü öğelerin ele alınması amaçlanmıştır. *Tatar Çölü* romanı yalnızca ulusal değil, aynı zamanda uluslararası alanda da dikkat çeken gerçeküstü öğeleri içeren bir roman olmuştur. Gerçeküstücülük akımı Dino Buzzati'nin izlediği akımlardan yalnızca biridir. Buzzati'nin takındığı yumuşak ve ılımlı üslubun getirdiği esneklik, yazarın hayatı boyunca kişilerin iç dünyasına verdiği önemin bir yansıması olmuştur. Gelecek kuşaklara Buzzati'nin bu yaklaşımın örnek olup ışık tutacağı bir gerçektir.

Anahtar Kelimeler: Buzzati, *Tatar Çölü*, Gerçeküstücülük.

Abstract

Dino Buzzati's work as a journalist is one of the most important factors that enrich the author's novels. Thus, the writer had the experience of seeing many places besides reading, and this contributed to his literary skills. The most important feature that distinguishes Buzzati from other writers, besides being a moderate rebel, was his ability to present the works he produced under pressure during the Fascist period of Italy in a balanced way. In this study, the aim is to deal with the surreal elements in Dino Buzzati's novel *The Tatar Desert*. The novel, bearing many surreal elements attracted attention not only nationally but also internationally. Surrealism is just one of the trends Dino Buzzati followed. The flexibility brought by the author's soft and moderate style has been a reflection of the importance that Buzzati gave to the inner world of people throughout his life. It is a fact that Buzzati's approach will set an example and shed light on future generations in this respect.

Keywords: Buzzati, *Il Deserto dei Tartari*, Surrealism.

GİRİŞ

İçinde bulunulan dönemin gerçeklerinden kaçış veya eleştiri amacıyla kullanılan fantastik öğeleri edebiyatında benimseyen, Faşizm döneminin önemli İtalyan yazarlarından biri olan Dino Buzzati yalnızca bir ülke ya da yaşamını sürdürdüğü dönemde değil, eserleri ile tüm dünya genelinde ilgi uyandırmış bir yazardır. *Tatar Çölü* romanı da yazarın akla gelen ilk eserlerinden biridir. Eserlerinde gerçekleri olduğundan farklı bir şekilde anlatmayı hedefleyen ve insanlar üzerinde farkındalık duygusu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları, İtalyan Dili ve Edebiyatı, Ankara Üniversitesi, ksubasi@ankara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0053-1202>.

uyandırmayı amaçlayan Buzzati, eserlerinde sıklıkla yer verdiği fantastik öğeler ile gerçeği eksik gören sert bir akımı, ılımlı bir üslup ile okuyucuya aktarmaktadır. Yalnızca edebiyatla uğraşmayan, aynı zamanda resim ve gazetecilik alanlarında da çalışmalar yapan Buzzati, eserlerinde kullandığı sade dil ile okuyucuyu farklı dünyalara götürme becerisine sahiptir. Bu özelliği, Buzzati'yi yaşadığı dönemin yazarlarından ayıran en önemli öğelerin başında gelir.

Buzzati, yapıtlarında kendine özgü simgesel üslubuyla olay ve nesnelerin ardındaki gizemi fantastik öğeler kullanarak ortaya çıkaran bir yazar olmuştur. Bu çalışmada Tatar Çölü isimli romanındaki gerçeküstü simge ve öğeleri ortaya çıkarıp içlerindeki gizem ve ironiyi yorumlayarak, yazarın topluma vermek istediği mesajlar üzerinde durmak amaçlanmıştır.

1. Gerçeküstücülük

Sürrealizm, düşünsel akımın orijinal adı olarak ifade edilirken, yorumsuz şekilde çevrilmiş hali "üstgerçekçilik"tir. Türkçe'ye "gerçeküstücülük" olarak geçen sürrealizm, "gerçeğin varlığını yitirmeye başlaması" ya da "gerçeği aşması" anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla gerçeküstücülükte gerçeğin etkisinden bahsetmek mümkündür (Biber Vangölü 872).

Gerçeküstücülük çoğunlukla bilinç dışına dayanan aklın egemenliğinden arınarak, duygu, içgüdü ve rüyalara önem verip başkaldırıların kutsal bir değer olduğunu savunan bir sanat ve edebiyat akımı olarak kabul edilmektedir (Breton 22).

Genellikle birbiri ile karıştırılan Dada hareketi ve gerçeküstücülük, birbirlerine çok benzeyen iki akımdır. Gerçeküstücülüğünün kökenini oluşturan Dada hareketi, I. Dünya Savaşı sırasında meydana gelirken etkisi kısa süre sürmüştür, fakat Andre Breton gibi Dada hareketini kendi çalışmalarıyla şekillendirmeyi hedefleyen yazarların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu şekillendirmeler sonucunda gerçeküstücülük ortaya çıkmıştır. Gerçeküstücülük, Dada hareketi gibi, hem akla hem de kalıpsal değerlere karşı çıkarken, varlığı bir bütün olarak ele almayı istemektedir. Akıl, din, batı uygarlığı, gelenek, örf-adet, geçmiş ve geleceğin insana kan, acı, yıkım ve gözyaşından başka bir şey vermediğini savunan gerçeküstücüler, içinde bulundukları gerçeğin farkındadır. Ancak bu gerçeği beğenmedikleri için baskı ortamından çeşitli yollarla uzaklaşmayı hedeflemektedir. Gerçeküstücülük akımının kurucusu olarak kabul edilen Andre Breton, bir dönem daha Dada hareketinde yer alırken, I. Dünya Savaşı sırasında Freud'un çalışmalarına göz gezdirmiş ve sonrasında Freud'un düşünceleri ile Dada hareketini tek bir akımda toplamayı düşünmüştür (Baskıcı & Şölenay 40).

Özgürlük, insanların var oluşundan bu yana arayışta olduğu en önemli değerlerden biri olarak kabul edilmektedir. Gerçeküstücülüğün temelinde yatan özgürlüğün insanların düşünde çok daha fazla olduğu savunulmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre gerçek kötüdür ve her zaman kişilerin kontrolü altında değildir. Ancak düş, kişilerin kontrolü altında olup istenildiği zamanda istenilen yere yönlendirilmesi mümkündür. İnsanların düşleri kadar özgür olduğunu savunan gerçeküstücülük de bir gerçektir. Ancak alışılmış gerçeğin yanında bilinçaltı dünyasının sıradan unsurlarını da gözler önüne sermektedir. Evren içerisinde gerçek kadar gerçeküstücülük de vardır. Önemli olan eldeki verilerin değerlendirilerek bir sonuca varılabilmesidir. Gerçeküstücülükte herkesin kendi gerçeğini kabul etmesi nedeniyle gerçeğin birden fazla olduğu savunulmaktadır (Biber Vangölü 873).

2. Dino Buzzati'nin Tatar Çölü İsimli Romanı

Buzzati'nin en önemli romanlarından biri olarak kabul edilen Tatar Çölü, iki dünya savaşı arasında, faşizm baskısı altında kaleme alınmıştır. Tüm bu zorluklara karşın insanların ders çıkarabileceği önemli bir umut kaynağı sunan romanda yazar, her insanın kendini düşündüğü dönemde, yaşamından izler aktararak okuyucuya kendini sorgulama imkânı sağlamaktadır. I. Dünya Savaşı sonrası beklentilerin boşa çıkması, insanları büyük bir hayal kırıklığına uğratarak edebiyat dünyasını da etkilemiştir. Bu dönem içerisinde en az baskı uygulayan ülkelerden biri olan Fransa'da aydınlar diğer baskıcı ülkeleri gözlemleyerek içinde bulundukları özgürlük havasından yararlanıp gerçeküstücülük akımını ortaya çıkarmıştır. Bu durum Dino Buzzati gibi yazarları da etkisi altına almıştır.

Baskı altında yaşamını sürdüren yazarların kendinden daha özgür durumda olan ülkeleri takip etmesi oldukça doğaldır. Özellikle gerçeğin acı ve yıkıcı olduğu bir dönem içerisinde böyle bir yol izlemek oldukça olağan karşılanırken, Buzzati de böyle bir yol tercih etmiştir. Gerçeküstücülük gibi gerçeği beğenmeyerek bir eylemin önünü ve ardını düşünmeden hareket eden bir akıma bakıldığında, yazarın ılımlı bir yol izleyerek gerçeğe yumuşak bir başkaldırı ile yaklaşabilmesi oldukça zordur. Başkaldırı ve ılımlılık birbirleri ile zıt kavramlardır. Bu nedenle, sözcük seçiminin bu akım içerisinde kolay olmadığını söylemek mümkündür. Buzzati'nin de edebiyat alanındaki başarı sırrı burada dikkat çekmektedir. Faşist dönem içerisinde kaleme alınan yapıtlar bu mücadelenin en önemli örneklerini oluştururken Buzzati insan ruhunu içinde bulunduğu düzenden daha ön planda tutmuştur. Böylece kişi, baskı altından olma hâlimden kaçarken, kendi iç dünyasına çekilme imkânı yakalayarak içinde bulunduğu yıkıcı faktörlerden uzaklaşır.

Roman içerisindeki başkarakter olan Drogo, bu baskı ortamı içerisinde kendini Bastiani Kalesi'ne atar. "Giovanni Drogo, bir eylül sabahı, subay çıkar çıkmaz ilk atandığı göreve Bastiani Kalesi'ne gitmek üzere kentten ayrılıp yola koyuldu" (Buzzati 5). Tatar Çölü'nden bu alıntı ile Buzzati'nin betimleme yapmaksızın kitabı oldukça hareketli bir şekilde başlattığı dikkat çekmektedir. Daha kitabın giriş cümlesinden Buzzati'nin farklı bir roman yarattığını anlamak mümkündür. Okuyucuyu faşist dönemin baskısı altında kurtarmayı hedefleyen Buzzati, bu nedenle betimlemeden uzak durmayı seçmiştir. Aynı zamanda roman karakteri Drogo'nun okulunu bitirdiği gibi hemen atanmış olması, sistemin bireyin ruh durumunu hiç önemsemediğini göstermektedir. Sanayi toplumunun kişiler üzerindeki yıkıcı etkisi, askeriye'nin bile içinde kendini hissettirmektedir. Tarihin eylül olarak seçilmesi de kişinin moralini bozan başka bir faktör olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kişinin kendine ait bir zamana sahip olamaması nedeniyle kendini ifade edecek fırsatı da olmadığı anlaşılmaktadır. Zamanı elinden alınan bireyin hayatını yaşamasına fırsat verilmemektedir. Satır aralarında bireyin her zaman başkaları için yaşamaya zorlandığı mesajını veren romanda kişinin ruhunu bu durumun olumsuz etkilediği görülmektedir. Yeni dünyanın hızlı düzeni insanı içerisine çekerken, hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı aşikârdır. İnsanlar kısıtlı bir süre içerisinde kapasitelerinin üzerinde çalıştırılmakta, sistem bünyesinde görünen amacın ötesinde çok daha farklı menfaatler barındırmaktadır. Gerçeküstücülüğün temelinde yatan en önemli unsurlardan biri, insanların bu gerçek ötesinde farkındalığı yaşamaları ve bakış açılarını çeşitlendirmeleridir (Camus).

2.1.Dino Buzzati'nin Tatar Çölü İsimli Romanındaki Gerçeküstü Öğeler

Buzzati, gerçeküstücülüğün ortaya çıktığı coğrafyadan farklı bir coğrafyada dünyaya gelmesine karşın, ortaya koyduğu eserlerle sadece İtalya edebiyatına değil, dünya edebiyatına da önemli katkı sağlamıştır. Aslına bakılırsa faşist dönemde yaşamını sürdüren çok sayıda İtalyan yazar, dünya edebiyatına önemli derecede katkıda bulunmuştur. Elio Vittorini gibi yazarlar bu kapsamda ele alındığında, dünya edebiyatında sahip oldukları önemli yer anlaşılır. Faşist dönemde kaleme aldığı eserler ile ılımlı bir başkaldırı gösteren Dino Buzzati, edindiği tecrübeler, okuduğu yapıt ve teoriler ışığında dönemin getirdiği baskı ortamına yumuşak bir tepki göstermektedir. İtalya'da, yaşadığı dönemde, oldukça sıkıntılı bir süreç olan edebiyat ve sanat üretiminde Elio Vittorini gibi çok keskin, net ve aşağılayıcı bir üslupta eserleri kaleme almak ciddi sorunlara neden olabilecektir. Durumun farkında olan Buzzati, siyasi polemiklerden uzak dursa da, bütünüyle dünyadan soyutlandığını ifade etmek doğru değildir. Yaşamının bir bölümünü

askerlik yaparak ve savaşlara tanıklık ederek geçiren Buzzati'nin asıl mesleği gazeteciliktir. Gazeteciliğin verdiği merak duygusu ile yazmayı seçen Buzzati'nin Tatar ölü, gerçekçilik açısından ele alındığında, sonu gelmeyen umutsuzluğu okuyucu ile buluşturmaktadır. Gereküstüçölük açısından bakıldığında ise seraplara rastlanan çorak bir arazi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, kişilerin morallerini bozmak yerine yalnızca anı yaşayarak geleceği ya da geçmişi düşünmeden içinde bulundukları durumun farkına varabilecekleri kabul edilmektedir. Gereküstüçölükte kişiler ilerlerken aşılması güç engellerde aceleci davranmamaktadır (Korunmaz 135).

Sömürgeci ve faşist bir dönem içinde bulunan Avrupa'da kaleme alınan Tatar ölü eserinde Tatarlar Avrupa'dan üstün görölerek evrensellik için bir adım atılmaktadır. Geçmişten bu yana Avrupa'yı tehdit eden toplumların çoğunun Doğu'dan geldiği bilinmektedir. Kavimler göçüyle birlikte Hunlar, sonrasında Moğollar ve Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği topraklar onlardan bir kaçıdır. Tatarları diğer toplumlardan ayıran en önemli özelliklerden biri, büyük acımasızca yaptıklarıdır: 14. yüzyılda Kafka'yı kuşatma altına alan Tatarlar veba nedeniyle vefat eden insanların cesetlerini şehir sularının içerisine atarak salgını yaymayı hedeflemiştir (Akova 250). Tatarlar, Ortaçağ'daki en kötü hastalıklardan biri olarak kabul edilen vebanın Avrupa'da salgın hâline dönüşmesinin baş sorumluları olarak görölür. Zira Avrupa'da milyonlarca insanın ölümüne neden olan vebanın yayılma sürecinde, Tatarlar tarafından işgal edilen kalelerin çok daha kolay ele geçirilmesi için mancınık aracılığıyla vebalı cesetler kale içerisindeki askerlerin üzerine atılmıştır. Zamanla veba, kervanlar ve ticaret gemileri ile Avrupa'ya kadar ulaşmıştır. Bu nedenle hastalık, senelerce insanlara acı ektirmiştir. Tatarlar izledikleri bu yol ile esasen tarihteki ilk biyolojik silahın temelini atmıştır. Biyolojik silah tarihi içerisinde önemli bir yeri olan bu olay doğal olarak edebiyat dünyasına da yansımıştır. Avrupa'nın karışık olduğu söz konusu dönemde İtalya ve Almanya, Avrupa'nın iki güçlü devleti konumundadır. Böyle bir zamanda çeşitli baskılara karşın kendi duygu ve düşüncelerinden uzaklaşmayarak insanların çevresinde görünen tehlikelerden çok daha büyükleri ile karşı karşıya olduğunu anlatmaya alışan Buzzati, zamanın yıkıcılığına da dikkat çekmektedir. Savaş sonrası faşist dönemde insanların gelecek zamanını sabırla beklemesi, doğal bir durumdur. Her bekleyiş, sonrasında meydana gelecek bir eylemin habercisi niteliğindedir. Bu dönemde insanların hayalini kurduğu, daha iyi günlerdir. İnsanların gerçekleştirdiği bu eylemler onların düş dünyalarının da gelişimini desteklemiştir. Gereküstüçölüğün temelini oluşturan en önemli hususlardan biri de düştür. Aynı zamanda 20. yüzyılın ilk yarısı ele alındığında, düş dünyasında bilimin önemini kaybettiği dikkat çekmektedir. İcatlar ile yaşamı kolaylaştıran rasyonalizm

zaman içerisinde kişilerin düşüncelerine kadar inerek insanı doğadan koparmış ve ruh durumunu olumsuz etkilemiştir. Savaş ve egonun, bilimle birleştiğinde ölüm dağıtan bir makineye benzediği bir gerçektir. İnsanların akıl ve mantıktan kaçarak çözüm aradığı bu durum Buzzati tarafından eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Tatar Çölü'nün kaleme alındığı döneme ve alıntıya bakıldığında, zamanın ne kadar değişken olduğunu görmek son derece doğaldır. Gerçeküstücülüğün İtalya'da ortaya çıkışının baş nedeni, belki de bu baskı ortamıdır. Çünkü gerçeküstücülüğün ortaya çıktığı ülke olan Fransa'da da savaş sonrası siyasî ve toplumsal baskı söz konusudur (Biber Vangölü 875).

İnsan yaşamı içerisindeki kısıtlamalar ve baskıların insan ruhunu ele geçirmesi mümkün değildir. Sistem ise bu durumun tam tersini savunduğu için insana bu şekilde davranarak bütün eylemlerde insanın ruhunu göz ardı etmektedir. Bu durumun sonucunda insanın içinde bir yıkım yaşadığı bir gerçektir. Tatar Çölü romanındaki karakter Drogo'nun içinde bulunduğu durum da kapalı bir ortamda senelerce süregelen sonsuz bir arayış, umutsuzluk ve yaşam mücadelesidir. Tatar Çölü romanında Drogo bir çölde hayal edilebilirken, okuyan bir kişi Drogo'yu orman içerisinde de düşünebilmektedir. Okuyucuyu kendi iç dünyasına çekilmeye zorlayan, sistemdir. 14. yüzyılın ikinci yarısında işçi sınıfı tarafından çekilen sıkıntılar edebiyatın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durum özellikle Buzzati ile benzetilen Franz Kafka'da da görülmektedir. Fiziksel ve ruhsal şartların zorluğu, bireyi iç dünyasına çekilmeye zorlar. Kuşkusuz bu durum bireyin ruhunu derinden etkilemektedir (Aydemir 114).

Gerçeküstücülük içerisinde Tanrı'nın olmadığı kabul edilirken insanların bir arayış içerisinde olduğu ifade edilmektedir. İnsan yaşamının rastlantı ile ilerlediği düşünülmektedir. Alınan önlemlerin kısa ve uzun vadede insanlara olumlu yansımaları bulunmaktadır. Ancak önlemler kişilerin yaşamlarının ertelenmesine neden olmaktadır. Tatar Çölü eserinde ise Drogo, Bastiani Kalesi'ne girdiğinde bir haç dikkatini çekmektedir. Burada askeriye'nin dinsel öğelere verdiği öneme vurgu yapılır. Ancak romanın sonunda Hristiyanlığın kötüye gittiğinden ve Batı uygarlığının olumsuz yönlerinden bahsedilmektedir. Eserinde yer ve yön bilgisi vermeyen Buzzati, Drogo'nun ait olduğu ülkeyi "Kuzey Krallığı" olarak ifade etmektedir. Coğrafi açıdan ele alındığında Avrupa'nın doğusunda yer alan Tatarlar'ın tehlikeli topraklar içerisinde bulunduğu bilinmektedir. Bu tespitler doğrultusunda Tatarların doğudan geleceği aşikârdır. Gerçeküstücülerin Hristiyanlık ve Batı uygarlığını reddettiği açıklanırken, Tatarların burada gerçeküstü bir rol üstlendikleri de görülmektedir. Gerçeküstücülerin baskıyı ve aklın egemenliği doğrultusunda icat edilen değerlerin benimsendiği Hristiyanlık ve Batı

uygarlığına karşı Tatarların yanında durmayı yeğlediği görülmektedir (Korunmaz 139).

SONUÇ

Buzzati'nin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen Tatar Çölü, yalnızca İtalyan edebiyatında değil, tüm dünya edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Faşist dönemde ele alınan bu eser, ortaya çıktığı dönemin zor koşulları ile toplumun sosyal, ekonomik ve politik durumunu çok ılımlı ve sade bir üslup ile okuyucu ile buluşturmuştur. Romanı içerisinde tek bir topluma hitap etmeyen Buzzati, aslında Tatar Çölü isimli eseriyle tüm toplumlara yönelik bir içerik sunmayı hedeflemiştir. Böylelikle gerçeküstücülüğün en önemli hususlarından biri olan evrensellik de eserin dikkat çeken özelliklerinden biri olmuştur. Buzzati, romanlarıyla okurların ufkunu açtığı dönemsel konuları işlemekle kalmamış, aynı zamanda insanoğlunun tarihini de ele almıştır.

Akıl denetiminde kalan insan bilinci ve bilinçaltı kişinin bu ikisi arasında sıkışıp başkaldırmasına neden olmaktadır. Geçmişten bugüne, döneme bağlı olarak ortaya çıkan romantizm, anarşizm ve sürrealizm gibi sonrasında sanatı, edebiyatı ve politikayı şekillendiren akımların doğmasına tanıklık edilmiştir. Gerçeküstücülük akımında kişilerin başkaldırısı, onların bilinçaltında başlangıç göstermektedir. Başkaldırının gerçeküstücülükte kutsal olarak nitelendirilmesinin en önemli nedeni, kişinin ruhu ile ilgili olmasıdır. Kişinin ruhsal açıdan özgürlüğü, hem moral ve motivasyon gibi soyut değerlerle hem de sanat ve edebiyat gibi somut değerlerle mümkündür. Gerçeküstücülük akımında bu durum farklı bakış açıları ile değerlendirilmektedir.

Yanlışın doğru, kötünün iyi olarak kabul edildiği haksız bir düzende iyiliğin ve doğrunun bulunmasının çölde iğne aramaya benzetildiği Tatar Çölü romanında, dünyanın tükenen, hiçbir şeyden memnun ve tatmin olmayan insanlarla dolu olduğu ve bireylerin günden güne yaşamdan koparıldığı, çıkarları gereği onursuz ve saygısız bir yaşam sürdükleri aktarılmaktadır. Makinenin zaman içerisinde insanın önüne geçmesinin amaçlandığı bu sistemde, "gelişme" adına insanın yok sayılmasına göz yumulmaktadır.

Buzzati tarafından insana verilen değer, eserlerinde aşikâr bir şekilde görülmektedir. Baskı altındaki bir dönem içinde olmasına rağmen insana sarılmaya devam eden Buzzati, bu hususta ödün vermemiş yazarlardan biridir. Yaşam içerisinde yer edinmeyi miras bıraktığı eserler ile başaran yazar, insan ilişkilerinin ve insanların maruz kaldıkları dış etkenleri bilinçaltı gerçekler ile okuyucuya aktarmıştır. Buzzati'nin yapıtlarıyla gerçek yaşamın insana verilen en güzel hediye olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akova, Murat. "Biyoterörizm: Dünü ve Bugünü." *Ankem Dergisi*, 16/3, (2002): 250-253.

Aydemir, M. "Varoluşçuluk Bağlamında Savaşın Edebiyata Yansıması: Özgürlük Yolları." *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, (2017): 107-122.

Baskıcı, Zeynep., & Şölenay, Emel. "Dadaizm Sanat Akımı ve Seramik Sanatına Etkisi." *Atatürk Üniversitesi Dergisi Sayı: 29*, (2012): 35-47.

Breton, Andre. *Sürrealist Manifestolar*. (Y. Seber Kafa, A. Günebakanlı, & A. Güngör, Dü) İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 2009.

Buzzati, Dino. *Tatar Çölü*. (N. Önel, Dü.) İstanbul: Can Yayınları. 1996.

Camus, Albert. *Başkaldıran İnsan*. (T. Yücel, Dü.) İstanbul: Can Yayınları. 2018.

Korunmaz, Cem.. "Umudun Epi'stemolojisi'-Tatar Çölü". *Din ve Felsefe Araştırmaları*, 2(4), (2019): 132-141.

Biber Vangölü, Yeliz. "Geçmişten Günümüze Gerçeküstücülük." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2016): 871-883.